

ÖRÖKSÉG

FEHÉR FERENC

EMLÉKEZÉS CSÉPE IMRÉRE

Sosem kívánt irodalompolitikával és ehhez hasonlókkal bibelődni. A lelkesülő fiatalság éveiben sem állhattam zászlaja alá, egyszerűen mert nem is lobogtatott holmi irodalomvezéri zászlót; s ha róla emlékezve, hitet teszek most az ember és a költő mellett, az nem azt jelenti, hogy halála után akarok róla szépeket mondani. Ki tartja számon? című, majdnem húsz évvel ezelőtt írt versemben pontosan megfogalmaztam, miért vállaltam vele testvérközösséget. A sorsát éreztem nagyon emberinek. A vergődéseit, a meg nem értést, ami azzal járt együtt, hogy iskolázatlan parasztember létére írni mert. Egy akkoriban összehívott írói gyülekezeten láttam őt először. Nagyjából azt mondták el szerkesztőink és egyéb gazdáink, hogy mit, miért és hogyan kell írunk. Az ügyesebbje óvatos fejtegetésekben próbált alkudozni, vagy bólogatott, hogy igenis ezt, és ezért, és csakis így kell írunk. Csépe Imre nem alkudozott, nem is bólogatott. Otthagyta a népes írói gyülekezetet. Kishegyes vagy Szabadka felé dőcögve, egész biztosan megfogalmazott magában egy verset, mire véget ért az a tanácskozás.

Östehetség volt? Majd eldöntik az arra hivatott irodalomtudósok. Énbennem érettségiző diákként sem merült föl ez a kérdés. Egyszerűen csak úgy elfogadtam és szerettem azokban a régi Híd-számokban közölt verseit. Nem szűrítette el őket az akkoriban megkövetelt témakör és hangvétel. Négy évvel a háború után jelentéktelennek minősítették az egyéni feltárulkozást. Ezért váltak ki azok a Csépe-versek a harsány, de nem mindig meggyőző verses megnyilatkozások közül. S bármilyen furcsán, vagy talán érthetetlenül hangzik ma már: volt abban valami hangtalan, tompított tüntetés, vagy legalábbis mérészség, hogy valaki azokban az években a tenyérmelégsgű kapát emlegette dübörgő traktorok helyett, mert hát még amazt érezte hitelesebbnek, vagy hogy az ő privát érzéseit vonultatta be versébe. Például így:

Kópott kapámat emelem vállra,
Vigyázok, hogy a csönd meg ne törjön.
Ha lehetne, árnyékká válnék,
Hogy léptemet se halljam a földön ...

Fehér Ferenc bevezető szavai a Csépe Imre Emléknep irodalmi estjén (Kishegyes, 1972. szeptember 23.).

Nem kis dolog volt ez abban az időben. Pedig Csépe nyilván nem tüntetni akart. Hísz a régi cselédsorsot idéző verseiben félremagarázhatatlanul kifejezte, hogy kikhez fűzi a hűség, s kiknek a nevében szól:

Ruhám csak egy rongy van,
az asszony rajtam foltozgatja;
hogy mindig így legyen —
ki az úristen akarja?

— — — — —
Hítem létráját az égnek döntve,
térden is kerestem az istent,
ha van, szóljon, merre van,
s vegye el a nincsent . . .

Parasztköltő volt? Ha nem tartana az ember attól, hogy ezt a szót, ezt a fogalmat is annyiféleképpen értelmezzük, ahányan vagyunk, rávágna, hogy igen, az volt. Csak hát Csépe Imre-i alapon volt parasztköltő. Volt egy sajátos, egyéni életérzése, költészettelfogása. Életérzésének legmélyén, ma is úgy találom, a szeretet és a rajongás lüktetett. Nem emberi gyarlóságait nyomnám el, szorítanám félre, amikor ezt mondom. Vergődő, szenvedő, küszködő munkásember volt, mint sokunknak a bátyja vagy édesapja. A szeretet irányította elbeszéléseinek alakjai felé. Humorában is mindig a testközelségnek, az odatartozásnak az a meghittsége, magabiztossága kapott meg, amiben az is benne volt, hogy aki ennyire ismeri, s maga is átélte a már-már könnyes-nevetésre ingerlő szegénységet, annak joga van így is írni arról. Akkor is önmaga sorsát példázta, amikor kisgyerekkorának sok-sok kedves, ismerős alakját írta meg elbeszéléseiben. Máskor meg a látott, érzékletesen átélt mások gyötrelmeit vállalta magára első személyben elmondott írásai-ban. Erre csak író képes. Író, aki meg akar osztani másokkal örömet és fájdalmat, szépséget és keserűséget. Rajongó természete, vagy mondhatjuk úgy is, hogy lelkülete, mindegy — verseiben jutott kifejezésre. Az ő verseszménye a szépség volt. A szépség felmutatása. Mi másban találhatta meg forrásait, mint magában a tájban. Ezek a tájversei természetesen akkor mélyültek el, amikor elő-előperzselt belőlük minden paraszti ősök hitvallása: itt születtem, itt éltem, itt akarok meg is halni. Ez így, leegyszerűsítve, igen kevésnek tűnhetik. Az is biztos, hogy a változatok, az ugyanazon alaphangra épült módozatok nem egyenlő értékűek. De meglátásai, képei között sok a lélegzetelállító, a felejthetetlen. A gyomlálás, a meg-megújulás költői lehetősége az ő esetében meg volt szabva. Versfelfogása annyira egyértelműen volt becsületes és áhítattal telített, hogy akkor sem farigcsált a művén, amikor úgy érezhette: elég éles lenne hozzá a kése. Egyes fogalmak, szavak, képzetek annyira rabságukban tartották, hogy nem menekülhetett tőlük. Hogyha ezeket egy zenei mű akkordjaival helyettesítjük be, versépítő módszerbe pillantunk, s az ismétlés fogalomkörei megokolt jelzésekké válnak.

Romantikus volt? Bizonyos értelemben igen. Ezt úgy érzékeltetném, hogy elképzelem: ha ceruza helyett szobrászvéstöt vehetett volna erős markába valamelyik vidéki kőfaragó műhelyben, alighanem neki-

gyürkőzik és teketóriázás nélkül legalábbis Kinizsi Pált, »a regés hírű molnárlegényt« próbálja megmintázni, aki épp malomkövön nyújtja oda Mátyás királynak a vizeskancsót... A meghökkentő az, hogy én látom is ezt a szobrot, épp csak nem abban a vidéki kőfaragó műhelyben, hanem egy türelmes mester műtermében, aki épp tanítványa kezét szorítja meg a mű elkészültekor... Romantikus volt? Látom, amint valahol pusztai barangolásai során kiveszi a vándorfestő kezéből az ecsetet, mondván, hogy nem ilyen ez a tájék, édes testvér, ahogy te látod, hanem ahogy énbennem él... S a festménye is előttem áll képzeletben: régi holland festők tájképeinek hangulatát sugározza, a behavazott róna »húsos, fekete leveleivel«, a varjakkal... Épp csak egy más környezetet kell hozzáértenünk a látomáshoz: a festőművész Csépe tárlatán látom ezt a képet... Folytatom a képsort, mert sorsának kulcsát szeretném megforgatni a félreértések zárjában: ha valamely falusi műkedvelő előadás után úgy adódott volna, hogy betéved a színpalak mögé, ahol a terpeszkedő, öreg zongora ilyenkor holmi búsuló juhász vagy tűzről pattant menyecske dalos hevüléseit igyekszik elfelejteni — ez a különös, nagydarab parasztember legalábbis egy Beethoven-szonáta fülébe ivódott akkordjait próbálta volna kipötyögtetni, billentyűkre rátévedő, tömpe ujjakkal és áhitattól gyöngyöző homlokkal... Így élt ő bennem.

Irt, mert nem tehetett mást. Ez volt számára az egyetlen művészi lehetőség. Életérzésének dalba öntéséhez volt egy megbízható, kéz alá simuló asztaliciterája: a bácskai parasztság izes, eleven, fordulatos nyelve. Nem sokat hangolt rajta. Nem érezte szükségét.

Az írott szóval kifejezhető szépség és jóság bűvöletében élt itt közöttünk egy parasztember.

